

מפגש מס' 130

דף למנחה

עזרא ה'-ט'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק ה' - חידוש בניין המקדש

פרק ו' - תמיכת דריוש המלך בהקמת המקדש וחנוכת הבית

פרק ז' - עליית עזרא הסופר בתמיכת ארתחשטא המלך

פרק ח' - עליית הכהנים ואנשי המקדש עם עזרא

פרק ט' - צום עזרא על נשיאת הנשים הנוכריות

הקדמה

ספרי עזרא ונחמיה, העוסקים בתקופת שיבת ציון, נחשבים אצל חז"ל כספר אחד על שמו של עזרא בלבד, מאחר ולפי שיטת חז"ל עזרא כתב את שני הספרים. אולם הספר איננו עוסק רק בהתרחשויות בתקופת הנהגתו של עזרא, אלא מתפרס על תקופה ארוכה, שמתחילה שנים לפני עליית עזרא, ומסתיימת בימיו של מנהיג אחר - נחמיה בן חכליה.

מבנה הספר:

עזרא א'-ו': שיבת ציון שלפני עליית עזרא (בהנהגת זרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק).

עזרא ז'-י': דברי עזרא.

נחמיה: דברי נחמיה בן חכליה.

הספר עוסק ב**אתגרי התקופה**, איתם התמודדו העולים מבבל ומנהיגיהם. האתגר הראשון הוא בניית המקדש, בו עוסק החלק הראשון של הספר. בהמשך, העם מתמודד עם אתגרים נוספים בתהליך התקומה: אתגרים רוחניים (כגון היבדלות מעמי הארץ וחזרה לקיום התורה והמצוות); אתגרים חברתיים (כגון פערים חברתיים); ואתגרים מדיניים (כגון התנכלויות של עמי הארץ, איומים מבחוץ והקמת חומת העיר).

מנהיגי שיבת ציון היו בחלקם מנהיגים רוחניים ובחלקם מנהיגים מדיניים:

זרובבל בן שאלתיאל, מצאצאי בית דוד (מצאצאיו של יהויכין המלך שהוגלה לבבל) - מנהיג מדיני.

יהושע בן יהוצדק - כהן גדול

עזרא הסופר - כהן ומנהיג דתי

נחמיה בן חכליה - מנהיג מדיני (פחה).

קריאת הספר על שמו של עזרא הסופר, המנהיג הרוחני של התקופה, מעידה על החשיבות של התהליך הרוחני שמתרחש בתקופה זו, במקביל לתהליכים המדיניים, ובכך נעסוק בשיעור זה (ראו בפוסט **מאת הרב ד"ר יואל בן-נון**).

ללימוד הרקע ההיסטורי של התקופה: [סדרת מאמרים בכתב העת 'מגדים' על שיטת חז"ל בנוגע למלכי פרס](#)

לימוד מעמיק

שיבת ציון - גאולה רוחנית

חלק א - הצהרת כורש

כהקדמה לספר עזרא-נחמיה וכרקע לתקופת שיבת ציון ניתן לצפות [בשיעור קצר מאת הרב ד"ר שוקי רייס](#).

הספר פותח בהכרזה חגיגית של כורש מלך פרס, הקורא לכל מי שנדבו לבו לעלות לארץ כדי לבנות מחדש את בית ה':

כֹּה אָמַר כְּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מִמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בַּיַּת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה: מִי בְכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְהִי אֶלֶּהֵם עִמּוֹ וְיַעַל לִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וְיִבְנֶן אֶת בַּיַּת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם: וְכֹל הַנְּשֹׂאֵר מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הוּא גָר שָׁם יִנְשְׂאוּהוּ אֲנָשֵׁי מְקוֹמוֹ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְכֹוֶשׂ וּבְבִהְמָה עִם הַנְּדָבָה לְבַיַּת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם (עזרא א', ב-ד).

הצהרת כורש מפתיעה: מדוע מלך פרס, שליט האימפריה, יהיה מעוניין לבנות מחדש בית לה' בירושלים?

? הידעת?

הצהרת כורש לא הייתה מיועדת רק לעם ישראל. עם עלייתו של כורש מלך פרס לשלטון, הוא הצהיר על שיקום מקדשים והשבת אלים שבויים למקומם, ואפשר לכל העמים הכבושים תחתיו לחזור לעבוד את א-להיהם. כורש מסביר כי האלים המקומיים הם שסייעו בידו לעלות לשלטון כדי לנקום בבבלים שהרסו את מקדשיהם, וכי בשליחות אותם אלים הוא דואג לבנות מחדש את המקדשים ולהשיב את הפולחן המקומי. מדיניות זו הייתה הפוכה ממדיניות שליטי האימפריות הקודמים, ונראה שמטרתה הייתה לגרום לאהדה ולשיתוף פעולה בין השלטון לבין העמים הכבושים תחתיו.

גליל כורש, בו כתובה הצהרת כורש
תמונה מאת Mike Peel (www.mikepeel.net) מתוך [ויקיפדיה](#)

הצהרת כורש אמנם לא הייתה ייחודית רק לעם ישראל, אלא אפשרה לכל העמים לעבוד את א-להיהם, אך הייתה מרגשת במיוחד עבור עם ישראל, מפני שהיוותה הזדמנות להתגשמות נבואת ירמיהו על שיבת עם ישראל לארצו לאחר 70 שנות גלות בבבל:

כִּי כֹה אָמַר ה' בִּי לְפִי מְלֵאת לְבָבְךָ שְׂבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם וְהִקְמֵתִי עֲלֵיכֶם אֶת דְּבָרֵי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל הַמְּקוֹם הַזֶּה... וּבְקִשְׁתֶּם אֹתִי וּמָצַאתֶם כִּי תִדְרֹשְׁנִי בְּכֹל לְבַבְכֶם: וְנִמְצַאתִי לְכֶם נְאֻם ה' וְשִׁבְתִּי אֶת שְׁבוּתְכֶם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הַגּוֹיִם וּמִכָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם ה' וְהִשְׁבַּתִּי אֶתְכֶם אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם (ירמיהו כ"ט, י-יד).

שאלה למחשבה:

גאולת עם ישראל והשיבה אל הארץ יכולות להתרחש באחת משתי דרכים: מתוך הכרה של העמים השולטים בזכותו של עם ישראל לשוב לארץ ישראל (כפי שקרה בימי כורש) או בניגוד לדעת העמים השולטים ומתוך מאבק איתם (כפי שהתרחש ביציאת מצרים).

איזו גאולה יותר גדולה בעיניכם - גאולה הבאה מתוך הכרה של אומות העולם בזכותו של עם ישראל לחיות בארצו, או גאולה הבאה מתוך מאבק של עם ישראל על חירותו וזכויותיו? מהם היתרונות ומהם המחירים של כל אחת מהאפשרויות?

נבואות בראי הדורות:

הצהרת כורש והצהרת בלפור:

שיבת ציון של העולים מגלות בבל מזכירה במובנים רבים את השיבה אל הארץ בדורות האחרונים. בדומה להצהרת כורש, בה השליט הפרסי נתן רשות ליהודים לשוב מגלות בבל ולבנות את המקדש, כך לפני כמאה שנה (בשנת 1917), נתן שר החוץ הבריטי, הלורד בלפור, התחייבות של בריטניה לתמוך בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. הצהרת בלפור היוותה אבן דרך משמעותית בקידום החזון הציוני. גם במקרה זה, הנסיגה הבריטית, שאפשרה ליהודים עצמאות בארצם, הייתה חלק מתנועה כללית של שבירת הקולוניאליזם בארצות שהיו תחת שלטון הממלכה המאוחדת, והשבת העצמאות השלטונית לאוכלוסיה המקומית המקורית (ראו ב**פוסט מאת הרב ד"ר שוקי רייס**).
הבדל משמעותי בין הצהרת כורש להצהרת בלפור הוא שהעלייה מבבל החלה רק בעקבות הצהרת כורש, ואילו הצהרת בלפור הגיעה לאחר שנים של פעילות ציונית ומאבק של התנועה הציונית על זכותם של היהודים לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בה.

הצהרת כורש הייתה אירוע משמעותי ומרגש אשר פתח פתח לשיבת ציון. יחד עם זאת, העלייה מבבל לירושלים לא הייתה המונית, ויהודים רבים בחרו להשאר בבבל. לכן אנו שומעים על עליות נוספות בהמשך הספר, ואף על יהודים שנשארו בגלות, כפי שמתואר במגילת אסתר.

שאלה למחשבה

מה יכולה להיות הסיבה לכך שלא כל העם חזר אל הארץ מיד לאחר הצהרת כורש? נסו להשוות זאת למתרחש בימינו.

חלק ב - בניית המקדש

המטרה הראשונה והמרכזית של שבי ציון הייתה בניית המקדש, מכיוון שזה היה הרשיון שקיבלו מכורש. ואכן חלקו הראשון של ספר עזרא (א'-ו'), המתאר את העליות הראשונות מבבל (בהנהגת זרובבל בן שאלתיאל (מצאצאי בית דוד) ויהושע בן יהוצדק (הכהן)), מתמקד **בבניית המקדש**, החל מהרשות לבנותו בימי כורש ועד לחנוכתו בימי דריוש:

- א. הצהרת כורש על הרשות לבנות את המקדש (א', א-ד);
- ב. העלאת כלי המקדש לירושלים: וְהַמֶּלֶךְ כֹּרֶשׁ הוֹצִיא אֶת כְּלֵי בַיִת ה' אֲשֶׁר הוֹצִיא נְבוּכַדְנֶצַּר מִירוּשָׁלַם (א', ז);
- ג. התנדבות העולים לצורך בניית המקדש: וּמִרְאֵי הָאָבוֹת בְּבוֹאֵם לְבַיִת ה' אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם הִתְנַדְּבוּ לְבַיִת הָאֵלִים לְהַעֲמִידוֹ עַל מְכוֹנּוֹ (ב', סח);
- ד. בניית מזבח: וַיִּקֶם יְשׁוּעַ בֶּן יוֹצָדָק וְאַחֵי הַכֹּהֲנִים וּזְרֻבָּבֶל בֶּן שְׂאֻלְתַּיָּאל וְאַחֵי וַיְבַנּוּ אֶת מִזְבֵּחַ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְהַעֲלוֹת עָלָיו עֹלוֹת (ג', ב);
- ה. איסוף חומרים לבניית המקדש: וַיִּתְּנוּ כֶסֶף לְחַצְבִּים וְלַחֲרָשִׁים וּמְאָכַל וּמִשְׁתֵּה וְשִׁמֹן לְצַדִּיקִים וְלַצְדִּיקִים לְהָבִיא עֲצֵי אֲרָזִים מִן הַלְּבָנוֹן אֵל יִם יָפוֹא (ג', ז);
- ו. מינוי הלויים לאחראים על מלאכת הבנייה: וַיַּעֲמִידוּ אֶת הַלְוִיִּם מִבְּיַם עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמִעֵלָּה לְנִצָּחַ עַל מְלֶאכֶת בַּיִת ה': (ג', ח);

- ז. הנחת היסודות לבניית בית המקדש, מתוך שמחה גדולה: ויסדו הבנים את היכל ה' ויעמידו הכהנים מלבשים בחיצונית והלויים בני אסף במזלותם להלל את ה' על ידי דויד מלך ישראל: ויענו בהלל ובהודת לה' כי טוב כי לעולם חסדו על ישראל וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל לה' על הוסד בית ה': (ג', י-יא);
- ח. עיכובים בבנייה בעקבות התנכלויות של עמי הארץ ופניה אל מלכי פרס על מנת למנוע את הבניה: באדון בטלת עבדת בית אלהא די בירושלים (ד', כד). חגי הנביא מתאר סיבה נוספת לעיכוב בבניית המקדש - העם מרגיש שעוד לא הגיע הזמן לבנות את המקדש, מפני שמצבם הכלכלי והמדיני חלש מדי: העם הזה אמרו לא עת בא עת בית ה' להבנות... ורעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה שותו ואין לשכרה לבוש ואין להם לו והמשתכר משתכר אל צרור נקוב (חגי א', ב-ו)
- ט. התחדשות הבנייה בזכות רשיונות מחודשים של מלכי פרס (עזרא ו'), ובזכות דחיפתם של הנביאים חגי וזכריה: העת לכם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב? ...עלו החר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבדה אמר ה' (חגי א', ד-ח)
- י. חנוכת המקדש בשנה הששית לדריוש: ועבדו בני ישראל בהנא ולויה ושאר בני גלותא חנפת בית אלהא דנה בחדוה (ו', טז).

אם כן, בניית המקדש היא המטרה של שיבת ציון בשלב הראשון, והיא העומדת במוקד הפעילות של העולים מבבל. ספר מלכים הסתיים עם חורבן ירושלים והמקדש והפסקת מלכות בית דוד, וספר עזרא המתאר את הגאולה ושיבת ציון מראה את התקומה בנקודות אלה: העם מתחיל לשוב מן הגלות; המנהיג הוא זרובבל בן שאלתיאל מצאצאי בית דוד; בונים את המקדש; תוך כדי כך, מתיישבים בירושלים ובערים נוספות, ובהמשך, יבנו גם את חומת ירושלים (בימי נחמיה).

חלק ג - עזרא הסופר

השלב השני של שיבת ציון נפתח עם עלייתו של עזרא הסופר, ומתואר בספר עזרא בפרקים ז'-י. (לפתיחת הלימוד על עזרא מומלץ לצפות בסרטון [מאת דוד נתיב](#)).

עזרא הסופר הוא כהן, מצאצאי פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. הוא איננו מנהיג מדיני אלא מנהיג תורני-רוחני: עזרא... בן פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן הראש: הוא עזרא עלה מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה אשר נתן ה' א-להי ישראל ויתן לו המלך ביד ה' א-להיו עליו כל בקשתו: כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשת וללמד בישראל חק ומשפט: (א', א-ו)

עזרא היה "סופר", כלומר: אדם היודע לכתוב ולהעתיק את ספר התורה, ובקיא בתורה ובלימודה. מטרתו היא ללמד את העם תורה, חוק ומשפט:

מלבי"ם לעזרא ז', ו:

ועלה לכונן עמוד התורה, וזאת בקש מן המלך ונתן לו... ומצד זה היתה יד א-להים טובה עליו בהשגחתו הפרטיית שלא תשתכח תורה מישראל:

הרשיון שהוא מקבל ממלך פרס (ארתחששתא) הוא רשיון לאוטונומיה דתית, כאשר עזרא הוא השליח של המלך לבצע אותה: שליח לבקרא על יהוד ולירושלים בדת אלהך (ז', יד). משמעות הרשיון היא שעזרא מקבל סמכות לחוקק חוקים דתיים, לשפוט את היהודים לפי חוקים אלה, ואף לאכוף אותם ולגזור עונשים בעניינים דתיים בלבד: ואנת עזרא כחכמת אלהך די בידך מני שפטין ודינין (ז', כה).

זכות זו שניתנה לעזרא, לשפוט את העם לפי התורה, עברה אחריו למנהיגי היהודים בארץ ישראל ובגולה. ע"ז זכות זו הפכה ירושלים למרכז התורה לכל ישראל שבתפוצות. כך שסעיף זה ברשיון ארתחששתא היה גורם

מכריע בהתעצמותה של ירושלים ושל יהודה בכלל. המלך גם מינה את עזרא להיות דוברו הראשי של המקדש כלפי גזברות עבר הנהר, ואף התקציב השנתי של המקדש שקבע ארתחששתא ניתן בעין יפה (ראה בהרחבה [במבוא של דעת מקרא לספר עזרא-נחמיה](#)).

נשים לב, שמטרת העליה של עזרא שונה ממטרת העליה הראשונה שאחרי הצהרת כורש. העלייה הראשונה הייתה במטרה לבנות את המקדש. מטרתה של עליית עזרא היא להשליט את חוק התורה ביהודה. אמנם, שתי המטרות הללו קשורות אחת לשניה - שתייהן עוסקות בעצמאות הרוחנית של העם היהודי, ולא בהיבט הפיזי של התיישבות ובטחון. יחד עם זאת, רשיון ארתחששתא ועליית עזרא היוו חוליה חשובה ביותר גם בהתפתחות ההתיישבות ביהודה בתקופה זו.

ספר עזרא מתאר בהרחבה את פעילותו נגד נישואי התערובת (בפרקים ט'-י'): וַיְקַם עֲזָרָא הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲתֶם מְעַלְתֶּם וְתֹשִׁיבוּ נָשִׁים נְכָרִיּוֹת לְהוֹסִיף עַל אֲשֶׁמֶת יִשְׂרָאֵל: וְעַתָּה תִּגְדּוּ תוֹדָה לַיהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם וַעֲשׂוּ רִצּוֹנוֹ וְהַפְדּוּ מֵעַמֵּי הָאָרֶץ וּמִן הַנָּשִׁים הַנְּכָרִיּוֹת: (י', י-יא). עזרא עושה את התיקון בעזרת צום, תפילה לה', כינוס של העם להסברה, ותקנות.

אולם, מניעת נישואי התערובת הוא רק היבט אחד של פעילותו הענפה של עזרא. חז"ל מונים דברים נוספים רבים שתיקן עזרא:

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פ"ב ע"א:

עשרה תקנות תיקן עזרא: שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי, ודנין בשני ובחמישי, ומכבסים בחמישי בשבת, ואוכלין שום בערב שבת, ושתהא אשה משכמת ואופה, ושתהא אשה חוגרת בסינר, ושתהא אשה חופפת וטובלת, ושיהו רוכלין מחזירין בעירוות, ותיקן טבילה לבעלי קריין.

פעילותו התורנית של עזרא ותקנותיו היו רבות מאד ובעלות חשיבות מכרעת להמשך התפתחות ההלכה והעולם היהודי. נמנה כאן את התקנות העיקריות:

- קריאה בתורה בשבת במנחה
- קריאה בתורה ושיבת בתי הדין בימי שני וחמישי (שהם ימי השוק ובני הכפר מתאספים לעירות)
- קריאת פרשיות התוכחה בזמנים קבועים
- כיבוס בגדים בימי חמישי כדי שיהיו פנויים להכנות לשבת ביום שישי.
- אפיית לחם בבוקר, כדי שיהיה מצוי לעניים
- לבישת סינר ע"י נשים מטעמי צניעות
- טבילת נשים
- טבילת בעל קרי לפני לימוד תורה ותפילה.

שאלה למחשבה:

שיבת ציון מתמקדת בהיבט הרוחני-תורני: בשלב ראשון בבניית המקדש ובשלב שני בהשלטת חוקי התורה. לעומת זאת, הכניסה לארץ בימי יהושע התמקדה בכיבוש הארץ ובהתנחלות בה, ורק לאחר שנים רבות נבנה המקדש. חשבו על ההבדל בין עליה לארץ שמתמקדת בכיבוש ובהתיישבות (כמו בימי יהושע) לעומת עליה לארץ שמתמקדת בבניית המקדש, בקיום התורה או בהיבטים רוחניים אחרים (כמו בימי שיבת ציון).

נבואות בראי הדורות:

בניית המקדש ומנהיגותו של עזרא הסופר העמידו בראש סדר העדיפויות את ההיבט הרוחני של שיבת ציון. בתנועה הציונית, שהובילה את השיבה לארץ בדורות האחרונים, רוב העשייה התמקדה בצדדים מעשיים: התיישבות, חקלאות, כלכלה, הגנה ובטחון. יחד עם זאת, היו זרמים בציונות שהדגישו את ההיבט הרוחני (נשים לב, שלא מדובר על הקמת מקדש אלא על הצבת יעדים רוחניים אחרים):

הרב קלישר, ממבשרי הציונות, הדגיש את העלייה לארץ כקיום מצוות יישוב ארץ ישראל, וכמאפשרת את קיום המצוות התלויות בארץ. כמו כן, הוא ראה חשיבות רבה בהקרבת הקרבנות כחלק מתהליך הגאולה.

הרב קוק ראה את ההיבט הרוחני כליבו ועיקרו של תהליך השיבה אל הארץ, וכינה אותו "אתחלתא דגאולה". בהתאם לכך, ראה את המשיכה של אנשי התנועה הציונית (החילונים) אל הארץ כביטוי לסגולת ישראל הפנימית המפעמת בהם.

"הציונות הרוחנית", מבית מדרשו של אחד העם, הייתה אמנם חילונית, ולא ראתה לנגד עיניה את הקשר לה' או לתורה, אך שמה במרכז העשייה הציונית את חיי התרבות והרוח. לדעת אחד העם, הקמת מדינה יהודית לא נועדה לפתור את השאלה הקיומית או הכלכלית של היהודים, וגם לא להיות מקלט מפני צרות הגלות. לדעתו, מדינה יהודית צריכה להיות בעלת תכנים רוחניים שיצדיקו את קיומה; להיות "אור לגויים" מבחינה מוסרית ותרבותית.

סיכום:

תקופת שיבת ציון מתאפיינת בהתמקדות בהיבט הרוחני של שיבת עם ישראל לארצו. הצהרת כורש פתחה פתח לשיבת היהודים לארץ מגלות בבל, במטרה לבנות את **בית המקדש**. חלק מהיהודים ניצלו הזדמנות זו, ועלו לארץ בהנהגת זרובבל בן שאלתיאל (מצאצאי בית דוד) ויהושע בן יהוצדק (הכהן הגדול). עיקר עשייתם התמקדה בבניית המקדש. רשיון ארתחששתא נתן ליהודים **אוטונומיה דתית** - עזרא הסופר קיבל רשיון להשליט ביהודה את חוקי התורה, ולשפוט על פיהם. זכות זו שניתנה לעזרא, עברה אחריו למנהיגי היהודים בארץ ישראל ובגולה. ע"י זכות זו, וע"י פעילותו של עזרא הפכה ירושלים למרכז התורה לכל ישראל שבתפוצות.

להרחבה

- [מתן על הפרק - דף לימוד לעזרא פרקים א'-ב'; דף לימוד לפרקים ג'-ד'; דף לימוד לפרקים ה'-ו'](#)
- [שיעור מאת ד"ר טובה גנזל: מה קרה בין הצהרת כורש לבניית בית המקדש השני?](#)
- [שיעור מאת ד"ר נח חכם: שיבת ציון - הזדמנות שהוחמצה?](#)
- [שיעור מאת ד"ר עדינה שטרנברג: 'לא עת בא' - כיצד יודעים שהגיעה העת?](#)
- [שיעור מאת הרב פרופ' יהודה ברנדס: שיבת ציון כבסיס לתפיסה הציונית](#)
- [שיעור מאת הרב עדיאל כהן: מלך, כהן או פה - לשאלת מעמד ההנהגה בימי שיבת ציון](#)